

СВЕДЕНИЯ ЗА СЕЛИЩАТА В ЛУДОГОРИЕТО НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА ИСПЕРИХ (ОТ VIII В. ДО 1878 Г.)

Силвия Аризанова

Населените места в Лудогорието с фокус към Средните векове са обект на изследване в други публикации¹. Целта на настоящата статия е да включи известните сведения за селищата в същата област, но в по-широки хронологически граници. Освен информацията за Средновековието, което е обичайно в резултат на археологически проучвания, са включени и сведения за периода на османска власт по българските земи (до 1878 г.). Систематизирането дава възможност за сравнение на известното за конкретно населено място и така се забелязват възможни грешки, интерпретации, възникват редица въпроси и се откриват закономерности. Разбира се, с времето могат да се допълнят още сведения за местната история от различни по тип извори. Настоящата работа няма претенциите за изчерпателност, но надеждата е да помогне в бъдещи изследвания.

Включени са населени места, които са част от съвременната област Лудогорие, тъй като това дава възможност за ограничаване в определен географски район и по-детайлното проучване на селищата. Разглеждат се сведенията за поселищния живот в областта в географските граници, определени от Борис Илиев². Съществуват и други мнения за нейния обхват, но аргументацията на автора дава достатъчно основания за

---

¹ **Аризанова, С.** Проблеми на селищната мрежа в Лудогорието през XIII–XV век. // *Българско царство. Сборник в чест на 60-годишнината на доц. д-р Георги Н. Николов*. София, 2018, 749–767; **Аризанова, С.** Селища и селищна мрежа в Лудогорието през XIII–XV в. Сведения и проблеми. // *Bulgaria Mediaevalis*, 8, 2017, София, 2019, 521–542.

² **Илиев, Б.** Граници и обхват на Лудогорието. // *Проблеми на географията*, 1–2, 2007, 152–159; **Илиев, Б.** Граници и обхват на Лудогорието. // *Изследвания в памет на акад. Анание Явашов*. София, 2007, 289–293; **Илиев, Б.** Родно Лудогорие. Алманах. Принос за опознаване на Лудогорието. София, 2008, 15–19.

вместване в посочените от него територии. В очертаните граници Лудогорието обхваща земите между Поломието, Дунавското побережие, Добруджа, Провадийското и Шуменското плоскогорие³.

Периодът обхваща широки граници, тъй като информацията често е ограничена. Началото е поставено с VIII в., тъй като от тогава са първите датирани археологически свидетелства за средновековни селища в разглежданата област. Горната хронологическа граница стига до Освобождението на България, когато настъпват големи промени по отношение на население, имена на селища и т.н.

Сведенията, които са включени имат различен произход – известните археологически проучвания, споменаванията в османски документи, пътеписи, карти, предания и специфични особености по отношение на населението, мястото и др. Вниманието е съсредоточено върху селищата от община Исперих. Селата от община Кубрат, Разград и Завет са обект на друга публикация⁴. Целта е да се улесни проучването на поселищната история в региона. Така се подпомага и цялостното проучване на поселищния живот на българската територия, където отделните области имат свои специфични особености и се създава възможност за сравнение. Разбира се, изворите с основно значение и тези, на които можем да се доворим са документите – обичайно на османската администрация, и археологическите проучвания. От второстепенно значение са личните впечатления от пътувания и други текстове, като всичко друго може да потвърди информацията, да постави въпроси или да представлява просто любопитен щрих. Самите карти също дават грешки, има неточно разположение, изписване на името или нечетливост, затова на сведенията трябва да се гледа критично. Не е изключено да има грешки в името или местоположението или да е пропуснато село. Възможно е и то вече да не е съществувало, но все пак може да се види приблизително географско положение, което е от голяма полза.

От разгледаните села – 23 на брой, на тяхното място или в близка местност са регистрирани 8 ранносредновековни селища, а в 2 са открити отделни находки. 19 са споменати в документи от XVI в., 16 – в XVII в., 5 – в XVIII в. и 24 – в XIX в. (ако броим и изчезналото дн. с. Волно). Едно – с. Подайва, е запазило под някаква форма името си непроменено. В много от тях се посочват заселвания на татари след Кримската война – 7, и черкези – в 8. Публикациите посочват 4 села, в които са живяли алиани. Прави впечатление наличието на голям брой култови места (14), свързани предимно с

³ Илиев, Б. Граници и обхват на Лудогорието, 155–156, фиг. 1.

⁴ Аризанова, С. Сведения за селищата в Лудогорието на територията на общините Кубрат, Разград и Завет (от VIII в. до 1878 г.). // *Известия на Регионален исторически музей–Разград*, 3, 2021, 305–328.

мюсюлманските вярвания, но и наличието на християнски култови сгради от Ранното средновековие (2). Археологически разкопки са провеждани в едва 8 местности, където се отбелязват селища от Ранното средновековие. Голям брой от имената на селата се свързват с първите им заселници – 14 на брой, като за един от тях има предположение, че е бил християнин, приел исляма. В някои села са регистрирани български семейства през XVI–XIX в. Всичко това показва една много динамична картина на поселенията в региона. В 7 от случаите става въпрос за сливане и отделяне на население от дадено село. Данните могат да бъдат коригирани и числата са приблизителни, тъй като не всички източници са сигурни. Големият брой села, за чийто имена се сочи, че са свързани с първия им заселник показва, че е имало свободно място за заселване. Непостоянството в поселищния живот може да се дължи на липсата на вода или на чести военни кампании по тези места. Това, че не малък процент от изброените села, приема като заселници след Кримската война татари и черкези, дори цигани, показва свободни територии. Прави впечатление липсата на сведения за периода XII–XV в., което е твърде дълго време, за да е било безлюдно. Възможно е населението да е било непостоянно в заселването си, много малко или не са съхранени или открити на този етап данни. Затова подсказва и факта, че се забелязват християни сред приелите исляма в османските документи още в началото на XVI в. – за 8 села. Въпросът дали това е било местно население или настанило се по тези земи малко преди това, остава открит. Български семейства се отбелязват през XVII в. в 3 села. По-малкото регистрирани села през XVIII в. е не толкова поради липсата им, а заради по-малкото разкрити или съществуващи документи и размирните времена. В следствие на последните и Руско-турските войни през XIX в. очевидно настъпват някои промени в селищната мрежа, което се отразява – има разместването на населението, появата на нови имена и махали. Докато през XVI–XVII в. прави впечатление сравнително добра приемственост. Същевременно, като че ли има тенденция християнското население да намалява с времето. Забелязва се и смесване на различни названия за едно и също селище, което показва динамика на поселищния живот – поява на нови поселения, сливания и отделяния. Посочването на няколко местности, където е имало село може да означава не само различни селища, но и територии, на които населението от едно и също населено място се е местило във времето.

Наблюденията върху сведенията за селищата в Исперихско са сходни по отношение на факторите на влияние, устойчивост и периоди на поселищен живот

спрямо тези за селата в дн. общини Кубрат, Разград и Завет⁵. Населените места не са били статични в пространството, а са променяли мястото си в землището или по далеч, поради опасност, войни, пожари, принудителни или доброволни заселвания и изселвания. В този район култовите места, свързани с религиозни вярвания, също привличат население. Влияние оказват също географския фактор и наличието или не на водоизточници.

Сведенията за селищата са систематизирани по групи към съответното населено място. Разграничаването им е според типовете исторически извори и се спазва известен хронологичен порядък. Названията се изписват според начина, по който са представени в съответна публикация. В някои случаи към сведенията има и кратък коментар.

Гр. Исперих, общински център. Археология: Селище, м. Ай орман, керамика и предмети от IX–X в.

Византийски печат от XI в. (от района)⁶.

Османски документи: 24 декември 1573 г., регистър на джелепкешаните в каза Хръсград – „Село Кемаллар: Хюсеин Абдуллах – овце 30, Рамазан Али – овце 50, Махмуд Абдуллах – овце 20, Салхаддин Кемал – овце 25.”⁷ Двама от тях се сочат като приели исляма българи⁸.

1573 г. – Кемаллар; 1676 г. – Кемаллар⁹.

1676 г.¹⁰ – Кеманлар – 2,5 ханета¹¹; 1848 г. – Kemanlar¹².

Кarti: Карта на Руско-турската война (1877 г.) – Камаларъ¹³.

⁵ **Аризанова, С.** Сведения за селищата на Лудогорието на територията на общините Кубрат, Разград и Завет, 305–328.

⁶ Исперих (**Георги Дзанев**). // *Плиска – Преслав. Т. 7.* Шумен, 1995, с. 213; **Жекова, Ж.** Оловни печати от Разград и региона в колекцията на Регионален исторически музей – Шумен. // *Известия на Регионален исторически музей Разград. Т. 1.* Разград, 2014, 524–526.

⁷ **Стойков, Р.** Селища и демографски облик на Североизточна България и Южна Добруджа през втората половина на XVI век. // *Известия на Варненското археологическо дружество*, XV, 1964, с. 102.

⁸ **Венедикова, К.** Извори за Демир баба, за текето и района му. // *Хелис. Ч. 5.* София, 2006, с. 268.

⁹ **Стойков, Р.** Наименования на български селища в турски документи на Ориенталския отдел на Народна библиотека „В. Коларов“ от XV, XVI, XVII и XVIII век. // *Известия на Народната библиотека „В. Коларов“*, т. 1, за 1959 г., София, 1961, с. 412. Борис Илиев посочва споменавания на селото в две години – в регистри от 1676 и 1684 г. за данъка авариз. – вж. **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 148.

¹⁰ Напълно възможно е някои от посочените години на османски документи да са свързани с един и същи документ. Изписани са отделно, заради допълнителни сведения или заради дори минималната възможност да се отнасят за различни документи.

¹¹ **Стойков, Р.** Селища в Силистренския санджак през 70-те години на XVII век. // *Известия на Народния музей – Варна*, VII (XXII), 1971, с. 174.

¹² **Андреев, Ст.** Речник на селищни имена и названия на административно-териториални единици в българските земи през XV-началото на XX век. Второ преработено и допълнено издание. София, 2013, с. 278.

¹³ Подробная карта Русско-турецкой войны на Балканскомъ полуостровѣ. Издание К. Висковскаго. Одесса, 1877.

Други: Старото име на селото е Кеманлар¹⁴. Според предание, основателят е бил заселник от Хоросан (Персия)¹⁵. Предполага се, че се споменава негов наследник в джелепкешанския регистър от 1573 г. – Салахаддин Кемал. Борис Илиев го сочи като син на основателя Кемал и вероятно основател на с. Саладън, дн. с. Яким Груево¹⁶.

През Руско-турските войни руски войки минали през дн. Исперих на 31 май 1810 г. и май 1828 г.¹⁷

По време на Кримската война (1853–1856 г.) била построена казарма, заселили се цигани тогава и се открил петъчен пазар¹⁸.

Отбелязва се, че през 1889 г. в село Кеманларъ е имало само 4 български къщи¹⁹.

В нач. на ХХ в. се съобщава за надгробни камъни от Кеманлар, според местното население – на еничари²⁰. Такива се свързват и с Махзар Паша (изброено е наред с Подайва и Кеманлар, вероятно се има предвид текето)²¹.

Име на местност, което според Стоян Райчевски подсказва наличието на археологически обект – Мезарлък (старо гробище, сочено като римско)²².

Белинци, община Исперих. Османски документи: 1550 г. – мюсюлмани/неженени – 19/8 (5 домакинства на гьореджии и 1 помюсюлманчен) – Окчилер²³.

1530 г. – Окçılar²⁴. Има такова село и в Търговищко – с. Здравец, което спада към Шумен. Така че в случая може и да е то.

24 декември 1573 г., регистър на джелепкешаните в каза Шумен – „Село Акчалар: Абди Ибрахим – овце 40, Неби Айдин – овце 50, Мустафа Айдин – овце 20, Нураллах Хадър – овце 30.”²⁵

1573 г. – Акджалар; 1676 г. – Акчалар²⁶.

1676 г. – Акчалар – 3,5 ханета²⁷; 1866 г. – Акçalar²⁸.

¹⁴ **Стойков, Р.** Наименования на български селища, с. 412.

¹⁵ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 148.

¹⁶ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 148.

¹⁷ **Венедикова, К.** Извори за Демир баба, с. 267.

¹⁸ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 148.

¹⁹ Разградско археологическо дружество. Текето Демиръ Боба. // *VI. отчет на Разградското археологическо дружество за 1928–1929 година*. Разград, 1930, с. 25.

²⁰ VIII отчетъ на Разградското археологическо дружество за 1931 г. Разград, 1932, с. 4.

²¹ VIII отчетъ на Разградското археологическо дружество за 1931 г. Разград, 1932, с. 4.

²² **Райчевски, Ст.** Топонимични свидетелства за археологически обекти и изчезнали селища в Исперихско – Текето Демир баба. // *Североизточна България – древност и съвремие*. София, 1985, с. 220.

²³ **Ковачев, Р.** Селища и население в новата каза Разград от XVI в. // *Изследвания в памет на акад. Анание Явашов*. София, 2007, с. 97, 109, 119, бел. 174.

²⁴ 370 numaralı muhâsebe-i vilâyet-i Rûm-ili defteri (937/1530). II. Ankara, 2002, p. 106, 552.

²⁵ **Стойков, Р.** Селища и демографски облик, с. 104.

²⁶ **Стойков, Р.** Наименования на български селища, с. 371.

²⁷ **Стойков, Р.** Селища в Силистренския санджак, с. 172.

²⁸ **Андреев, Ст.** Речник на селищни имена, с. 34.

1864 г. – Акчелер, посочено като село в Шуменско в тапии за земя и собственост²⁹. Макар изписването на името да е малко по-различно и да не е посочено като разградско село, в района не се среща друго селище с това име.

Карти: Карта на Феликс Каниц – Akçalar (в близост над него е изписано Goçbeler)³⁰.

Други: Старото име на селото е Акчелар³¹. В него са живяли мохамедани и казълбаши – алиани. След Кримската война са заселени татари, изселили се след 2 години³². През 1850 г. е построена джамията³³.

Бърдоква, община Исперих. Османски документи: 1573 г. – Кълъжджълар; 1676 г. – Шерман Сеид Осман³⁴. Възможно е с последното да е станало объркване, тъй като на друго място Руси Стойков идентифицира Шеремет Сеид Осман с 2,5 ханета (1676 г.) като дн. село Веселец, бивше Шеремет кьой, Разградско³⁵. Кое е правилното на този етап е неясно. Същевременно има Сейд Осман, идентифицирано като село Печеница и като село Веселец е посочено Ширемедже (1550 г.)³⁶.

1697–1699 г. – Kılıç şöhranı³⁷.

Пътеписи: В кр. на XIX в. Феликс Каниц пише за две села – Оа Шарман (ползва се само вода от кладенци) и село Шарман, близо до Хасфет, изчезнало по това време, според него, заради безводието в района³⁸. Каниц го посочва като едно от няколко, изчезнали, заради липсата на вода и отбелязани на руска карта от 1876 г.³⁹ Съществувало е село Волно със старо име Ова Шерман и Шерманкьой. През 1965 г. е заличено като селище, поради изселване⁴⁰. То е отбелязано през 1550 г. – мюсюлмани/неженени – 4/8 – Шехриман⁴¹.

²⁹ Приложение – „Каталог на архивни материали“, изготвил Славка Драганова, 1970 г. // **Манолова, Н., Атанасов, Хр., Машева, Ив., Събев, Ор., Найденов, Ив., Тодорова, Т., Митев, Пл., Тафрова, М.** Българският XIX век: нови архиви и прочити. Съставители: Орлин Събев, Християн Атанасов. София, 2019. Повече за това приложение вж. **Атанасов, Хр.** Един неизвестен досега ключ към информационното богатство на Османския архив в София и важността му за българската история през XIX век: „Каталогът на Славка Драганова“. // **Манолова, Н., Атанасов, Хр., Машева, Ив., Събев, Ор., Найденов, Ив., Тодорова, Т., Митев, Пл., Тафрова, М.** Българският XIX век, 221–231.

³⁰ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

³¹ **Стойков, Р.** Наименования на български селища, с. 371.

³² **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 150.

³³ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 150.

³⁴ **Стойков, Р.** Наименования на български селища, с. 379.

³⁵ **Стойков, Р.** Селища в Силистренския санджак, с. 174.

³⁶ **Ковачев, Р.** Селища и население в новата каза Разград, с. 98, 110.

³⁷ **Андреев, Ст.** Речник на селищни имена, с. 250.

³⁸ **Каниц, Ф.** Дунавска България и Балканът: историческо-географско-етнографски пътеписни проучвания от 1860–1879 г. Т. III. София, Б. г., с. 336.

³⁹ **Каниц, Ф.** Дунавска България и Балканът, III, с. 336.

⁴⁰ Национален статистически институт. Т. 1: Население. Книга 1: Население по области, общини и населени места. София, 2012, с. 226.

⁴¹ **Ковачев, Р.** Селища и население в новата каза Разград, с. 98, 110.

Карти: Карта на Феликс Каниц – Kličkoi; има село Oa Şarmana, но то е разположено под Аتكьой, дн. село Конево, което е по-горе на картата и далеч, стои над дн. село Китанчево⁴². Очевидно това е изчезналото село Волно.

Карта на Руско-турската война (1877 г.) – Колычкьой; под Аتكьой и дн. село Яким Груево е разположено село с име Шаорманкьой⁴³. Последното също предполага да е изчезналото село Волно.

Други: Старото име на селото е Кълъч Шерман⁴⁴ (Калъч Шерман⁴⁵). След Кримската война са заселени черкези⁴⁶.

Вазово, община Исперих. Османски документи: 1526 г. – мюсюлмани/неженени, 12/2, от които 8 домакинства на еледжии и маслари; 1550 г. – мюсюлмани/неженени – 20/8 (заедно с имама бил записан мюезин, гьореджии – 5/3 неженени и 3 помюсюлманчени домакинства) – Балабанджилер⁴⁷.

Борис Илиев посочва, че селото е споменато във ферман от 1754 г. във връзка с оплакване⁴⁸.

1846 г. – Eskibalaban⁴⁹.

Други: Старото име на селото е Ески балбанлар; През 1856 г. бил построен месчид и сред населението имало казълбаши-дервиши⁵⁰.

Имена на местности, които според Стоян Райчевски подсказват наличието на археологически обекти – Юк екини, Чакмаклъка⁵¹.

Голям Поровец, община Исперих. Османски документи: 1550 г. – мюсюлмани/неженени – 28/26 – Боюк Кокарджа⁵².

24 декември 1573 г., регистър на джелепкешаните в каза Хръсград – „Село Кокарджа: Гьочери Алимбеги – овце 30, Джафер Хаджи – овце 25.”⁵³ Не е ясно дали не се отнася за Малък Поровец или по-скоро за двете села.

1573 г. – Кокарджа; 1676 г. – Кокарджа⁵⁴.

1676 г. – Кокарджа – 2 ханета⁵⁵.

⁴² Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

⁴³ Подробная карта Русско-турецкой войны...

⁴⁴ **Стойков, Р.** Наименования на български селища, с. 412.

⁴⁵ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 151.

⁴⁶ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 151.

⁴⁷ **Ковачев, Р.** Селища и население в новата каза Разград, с. 95, 106, 117, бел. 76 и 77.

⁴⁸ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, 151–152.

⁴⁹ **Андреев, Ст.** Речник на селищни имена, с. 26.

⁵⁰ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, 151–152.

⁵¹ **Райчевски, Ст.** Топонимични свидетелства за археологически обекти, с. 217.

⁵² **Ковачев, Р.** Селища и население в новата каза Разград, с. 95, 106.

⁵³ **Стойков, Р.** Селища и демографски облик, с. 102.

⁵⁴ **Стойков, Р.** Наименования на български селища, 389–390.

⁵⁵ **Стойков, Р.** Селища в Силистренския санджак, с. 174.

1697 г. – регистрирана е джамия в селото⁵⁶.

1697–1699 г. – Kocarca-i kebir; 1836–1837 г. – Kocarca-i kebir⁵⁷.

В Салнамето на Дунавския вилает, издаден през 1874 г. в Русе са регистрирани 17 мохамедански ханета в селото⁵⁸.

Пътеписи: Феликс Каниц пише за село Кокарджа, което през 1874 г. се състояло от 50 турски къщи и 30 черкезки⁵⁹.

Карти: Карта на Феликс Каниц – В. Kocardža⁶⁰; Карта на Руско-турската война (1877 г.) – Кокарджа, Бююкъ (по-горе в пространството)⁶¹. Възможно е във втория случай, неправилно да са обозначени на руската карта две села – Бююкъ и Кокарджа или се има предвид обозначението на Малка и Голяма Кокарджа.

Други: Старото име на селото е Голяма Кокарджа (Буюк Кокарджа)⁶². Джамията е построена през 1860 г.⁶³ Ако е същата джамия, за която говори Катерина Венедикова през 1697 г.⁶⁴, годините се разминават. След Кримската война са заселени черкези⁶⁵.

Отбелязва се, че през 1889 г. в село Голѹма Кокарджа е имало 29 български къщи⁶⁶. В кр. на XIX в. в същото село се отбелязват 37 български къщи и 118 – турски. Любомир Милетич посочва, че доколкото успял да разбере, българското население в дн. Исперихско е било ново и се състояло от пришълци⁶⁷.

Имена на местности, които според Стоян Райчевски подсказват наличието на археологически обекти – Пет могили, Беш юклер, Коджа кору, Урум чаир, Старият римски път, Касаба йолу, Коджа екинлик, Пюслеме, Сърта, Коджа мезарлък, Аиламалък⁶⁸.

Делчево, община Исперих. Османски документи: 1530 г. – Ferhādlar⁶⁹; 1530 г.; 1840 г. – Ferhadlar⁷⁰.

⁵⁶ Венедикова, К. Извори за Демир баба, с. 267.

⁵⁷ Андреев, Ст. Речник на селищни имена, с. 263.

⁵⁸ Венедикова, К. Извори за Демир баба, с. 267.

⁵⁹ Каниц, Ф. Дунавска България и Балканът, III, с. 333.

⁶⁰ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

⁶¹ Подробная карта Русско-турецкой войны...

⁶² Стойков, Р. Наименования на български селища, с. 389.

⁶³ Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 153.

⁶⁴ Венедикова, К. Извори за Демир баба, с. 267.

⁶⁵ Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 153.

⁶⁶ Разградско археологическо дружество. Текето Демиръ Боба, с. 25.

⁶⁷ Милетич, Л. Старото българско население въ Североизточна България. София, 1902, с. 145.

⁶⁸ Райчевски, Ст. Топонимични свидетелства за археологически обекти, 217–220.

⁶⁹ 370 numaralı muhâsebe-i vilâyet-i Rûm-ili defteri, p. 101, 551.

⁷⁰ Андреев, Ст. Речник на селищни имена, с. 223.

1863 г. – Феркадхар (опис на имоти)⁷¹. Името е неточно разчетено или изписано, но е изрично посочено като село Делчево.

Карти: Карта на Феликс Каниц – Ferhatlar M.⁷².

Други: Старото име на селото е Ферадлар. Смята се, че името идва от основателя му. Според предание, били четирима братя – основали това село, Кабуллар (дн. с. Къпиновци), Осман (Осман махле, дн. с. Печеница) и Орта махле (дн. с. Средоселци)⁷³. Прави впечатление обаче, че докато името Ферадлар и Осман махле се срещат още през XVI в., другите на този етап се откриват в по-късни документи. Това подсказва разлики във времето на основаване. Така легендарния разказ за четиримата братя и селищата, на които дават начало, изглежда малко вероятен, освен ако не са съществували села, но не са запазени сведения за тях, или са били с други имена.

Драгомъж, община Исперих. Османски документи: 1530 г. – Hüseyinler⁷⁴.

1526 г. – мюсюлмани/неженени, 7/3 (записано през 1525 г. по-скоро като Хасан терзи⁷⁵; 5 души гьореджии); 1550 г. – мюсюлмани/неженени – 9/4 (самият основател на селото бил помюсюлманчен българин и неговите наследници, тоест приелите исляма са 100%) – Хюсейн терзи⁷⁶. Това сведение показва, че в началото на XVI в. в този район има заселници, които са били християни. Възможно е да са получавали някакви облаги, още повече, ако са приемали исляма.

24 декември 1573 г., регистър на джелепкешаните в каза Шумен – „Село Хюсеинлер: Семед Хасан – овце 25, Хадър Шериф – овце 30.”⁷⁷

1861 г. – Hüseyinler⁷⁸.

Пътеписи: Феликс Каниц в кр. на XIX в. споменава за маршрут през Хюсенли⁷⁹.

Карти: Карта на Феликс Каниц – Hüsenli⁸⁰.

Други: Старото име на селото е Хюсенлер, по името на заселници юруци през XVI в.⁸¹ След Кримската война били заселени черкези⁸².

⁷¹ Приложение – „Каталог на архивни материали“, изготвил Славка Драганова, 1970 г. // **Манолова, Н., Атанасов, Хр., Машева, Ив., Събев, Ор., Найденов, Ив., Тодорова, Т., Митев, Пл., Тафрова, М.** Българският XIX век: нови архиви и прочити. Съставители: Орлин Събев, Християн Атанасов. София, 2019.

⁷² Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

⁷³ Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 154.

⁷⁴ 370 numaralı muhâsebe-i vilâyet-i Rûm-ili defteri, p. 102, 553.

⁷⁵ **Ковачев, Р.** Селища и население в новата каза Разград, с. 98, 110, 120–121, бел. 224 и 225.

⁷⁶ **Ковачев, Р.** Селища и население в новата каза Разград, с. 98, 110, 120–121, бел. 224 и 225.

⁷⁷ **Стойков, Р.** Селища и демографски облик, с. 106.

⁷⁸ **Андреев, Ст.** Речник на селищни имена, с. 133.

⁷⁹ **Каниц, Ф.** Дунавска България и Балканът, III, с. 333.

⁸⁰ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

⁸¹ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 155.

⁸² **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 155.

Имена на местности, които според Стоян Райчевски подсказват наличието на археологически обекти – Могилата, Коджа юк, Черкова, Мезарлък (старо гробище, сочено като римско), Ески мезарлък⁸³.

Духовец, община Исперих. Османски документи: 1530 г. – Nasuhça⁸⁴; 1530 г. - Nasūhca⁸⁵. Както и в други случаи, много е възможно да се има предвид един и същи документ.

1550 г. – мюсюлмани/неженени – 18/7 – Харберлер / Дели Насух⁸⁶. Индетифицирането е под въпрос, тъй като има село към Търново (1530 г.) – Delü Nasūh⁸⁷.

24 декември 1573 г., регистър на джелепкешаните в каза Шумен – „Село Насухча в Юндалани: Меми Насух – овце 50, Гючбеги Насух – овце 60, Ешреф Хамза – овце 20.”⁸⁸

1573 г. – Насухча при Юнд алани; 1676 г. – Насухджълар⁸⁹.

1676 г. - Насухджилар – 2,5 ханета⁹⁰.

1848 г. – Nasufcular⁹¹.

Карти: Карта на Феликс Каниц – Nasufeilar (Между дн. села Духовец и Подайва има още две села, сега изчезнали Baldži M. (в регистър от 1676 г. има село Балджи към каза Хезарград, посочено като неизвестно с името Балджи – 1 хане⁹²) и Natib M.⁹³.

Други: Имало е стари селища в м. Ялънджа и Акърджа, в които до 1828 г. е имало българско население⁹⁴. Старото име на селото е Насъфчилар⁹⁵. Образувало се е от две села – Насуфчилар (дн. с. Духовец) и Гъочбейлер (с. Крупище)⁹⁶. Второто село го има на картата на Феликс Каниц, в близост е, вж. Акчелар⁹⁷. Изглежда е изчезнало и се е сляло с дн. село Духовец. Старото име Насуфчилар се предполага, че е по името на първите заселници през XVI в.⁹⁸ Джамията е била построена през 1857 г.⁹⁹

⁸³ **Райчевски, Ст.** Топонимични свидетелства за археологически обекти, с. 217, 220.

⁸⁴ **Андреев, Ст.** Речник на селищни имена, с. 317.

⁸⁵ 370 numaralı muhâsebe-i vilâyet-i Rûm-ili defteri, p. 106, 552.

⁸⁶ **Ковачев, Р.** Селища и население в новата каза Разград, с. 98, 110.

⁸⁷ 370 numaralı muhâsebe-i vilâyet-i Rûm-ili defteri, p. 99, 540.

⁸⁸ **Стойков, Р.** Селища и демографски облик, с. 104.

⁸⁹ **Стойков, Р.** Наименования на български селища, с. 404.

⁹⁰ **Стойков, Р.** Селища в Силистренския санджак, с. 172.

⁹¹ **Андреев, Ст.** Речник на селищни имена, с. 317.

⁹² **Стойков, Р.** Селища в Силистренския санджак, с. 174.

⁹³ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

⁹⁴ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 156.

⁹⁵ **Стойков, Р.** Наименования на български селища, с. 404.

⁹⁶ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 156.

⁹⁷ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan.

⁹⁸ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 156.

⁹⁹ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 156.

При село Духовец е имало теке Къз Ана, където се почитала Мерйем Ана (Дева Мария)¹⁰⁰.

Йонково, община Исперих. Османски документи: 1550 г. – мюсюлмани/неженени – 13/16 – Юнус абдал¹⁰¹.

1573 г.; 1676 г.; 1689 г. – Юнус Абдал¹⁰².

24 декември 1573 г., регистър на джелепкешаните в каза Хръсград – „Село Юнус Абдал: Неби, син на Юнус Абдал – овце 50; Кьосе Охад Али – овце 30, Деде Бали Абдулрахим – овце 25.“¹⁰³

1642–1643 г. – Yunusabdal¹⁰⁴.

1676 г. – Юнус Абдал – 1,5 ханета¹⁰⁵.

Село Юнус абдал се споменава в писмо на Мехмед санджак-бей на Русе до Великия везир от 1761 г. във връзка с разбойничество на Кара Мемиш и брат му Кьор Сюлейман, които са били от него¹⁰⁶.

1841–1842 г. – Yunusabdallar; 1873 г. – Yunusabdal¹⁰⁷.

1871 г. – Юнус Абдал (нуфус дефтери)¹⁰⁸.

Карти: Карта на Феликс Каниц – Jnnusabdal¹⁰⁹; Карта на Руско-турската война (1877 г.) – Юносъ Абдалъ¹¹⁰.

Други: Старото име на селото е Юнуз Абдал¹¹¹. Човек с това име се сочи за основател на дн. село Йонково¹¹². Тюрбе на Юнуз баба се е намирало в близост до селото, където има и еничарски надгробни камъни¹¹³.

¹⁰⁰ Венедикова, К. Извори за Демир баба, с. 269.

¹⁰¹ Ковачев, Р. Селища и население в новата каза Разград, с. 98, 110.

¹⁰² Стойков, Р. Наименования на български селища, с. 412.

¹⁰³ Стойков, Р. Селища и демографски облик, с. 101.

¹⁰⁴ Андреев, Ст. Речник на селищни имена, с. 342.

¹⁰⁵ Стойков, Р. Селища в Силистренския санджак, с. 174.

¹⁰⁶ Христоматия по история на България. Т. 3. Българският народ под османско владичество. Ранно българско възраждане (XV – 20-те години на XIX век). Съставители: **Цветана Георгиева, Димитър Цанев**. София, 1982, с. 275. Борис Илиев пише и за споменаване във ферман на султан Мустафа III от 1759 г. като средище на бунтовници. – вж. **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 157.

¹⁰⁷ Андреев, Ст. Речник на селищни имена, с. 342.

¹⁰⁸ Приложение – „Каталог на архивни материали“, изготвил Славка Драганова, 1970 г. // **Манолова, Н., Атанасов, Хр., Машева, Ив., Събев, Ор., Найденов, Ив., Тодорова, Т., Митев, Пл., Тафрова, М.** Българският XIX век: нови архиви и прочити. Съставители: Орлин Събев, Християн Атанасов. София, 2019.

¹⁰⁹ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

¹¹⁰ Подробная карта Русско-турецкой войны...

¹¹¹ Стойков, Р. Наименования на български селища, с. 412.

¹¹² **Василева, Т.** Експедиция „Лудогорие – 2005“. // *Сборяново. Есенни четения. Т. 6. Предизвикателството на теренната работа.* София, 2009, с. 283.

¹¹³ **Василева, Т.** Експедиция „Лудогорие – 2005“, 285–286.

Състои се от две махали – Ески и Чапраз. Според предание, Чапраз махле е била заселена през 1683 г. от жители на Хюсеин баба теке¹¹⁴. Предание за стари български села Шконду и Очинар, чийто следи личали в гората¹¹⁵. След Кримската война били заселени татари и черкези¹¹⁶.

Имена на местности, които според Стоян Райчевски подсказват наличието на археологически обекти – Килисе кору, Теке алтъ, Тюлбе алтъ, Кьор пунар, Чукуйтлук, Шарпънлък, Юртлук¹¹⁷.

Китанчево, община Исперих. Османски документи: 1526 г. – мюсюлмани/неженени, 3/1; 1550 г. – мюсюлмани/неженени, 27/19 – Базиргян Хазър¹¹⁸. 1836 г. – Нізіг¹¹⁹.

Пътеписи: В кр. на XIX в. Феликс Каниц пише за Кадъркьой на 270 м. над. в.¹²⁰.

Карти: Карта на Феликс Каниц – Kedirköi¹²¹; Карта на Руско-турската война (1877 г.) – Кадыкьой¹²².

Други: Старото име на селото е Кадър кьой, по името на основателя¹²³. Сочи се и като Карасахатлар¹²⁴. След Кримската война били заселени татари и черкези, заварили и семейства „араби“¹²⁵. Има смесване на имената за едно и също място, което говори за непостоянно съществувало селище през вековете, различни поселения или съществували успоредно във времето села.

Имена на местности, които според Стоян Райчевски подсказват наличието на археологически обекти – Ююклю (възможно е това да е мястото на селото със сходно име, което се свързва с дн. село Тодорово, тъй като са близо едно до друго), Мезарлък сърт¹²⁶.

Конево, община Исперих. Османски документи: 1856 г. – Ат; 1857 г. – Atköy¹²⁷.

¹¹⁴ Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 157.

¹¹⁵ Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 157.

¹¹⁶ Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 157.

¹¹⁷ Райчевски, Ст. Топонимични свидетелства за археологически обекти, 217–218, 220.

¹¹⁸ Ковачев, Р. Селища и население в новата каза Разград, с. 95, 106.

¹¹⁹ Андреев, Ст. Речник на селищни имена, с. 138.

¹²⁰ Каниц, Ф. Дунавска България и Балканът, III, с. 336.

¹²¹ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

¹²² Подробная карта Русско-турецкой войны...

¹²³ Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 158.

¹²⁴ Вж.

Китанчево

<

<https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%87%D0%B5%D0%B2%D0%BE> > (15 септември 2021 г.).

¹²⁵ Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 158.

¹²⁶ Райчевски, Ст. Топонимични свидетелства за археологически обекти, с. 217, 220.

¹²⁷ Андреев, Ст. Речник на селищни имена, с. 14.

Пътеписи: В написания от Ханс Хьонце „Турски пътепис“ (1673–1674) се споменава Атакьой до Силистра, където е имало османски войки в поход за Полша¹²⁸. Предполага се, че това е дн. село Конево, което е носило това име.

Карти: Карта на Феликс Каниц – Ahatkői¹²⁹; Карта на Руско-турската война (1877 г.) – Аткай¹³⁰.

Други: Старото име на селото е Аткай¹³¹.

Имена на местности, които според Стоян Райчевски подсказват наличието на археологически обекти – Орашенските могили, Джами гьолджук, Пещерата¹³².

Къпиновци, община Исперих. Карти: Карта на Феликс Каниц – Kabular M. (Под него е записано Hodža M., което се намира между дн. села Подайва и Къпиновци¹³³.

Други: Старото име на селото е Кабулар. Съществува предание за основаването му от един от четирима братя¹³⁴, но селото не се открива на този етап в османски документи. Възможно е да е съществувало с друго име. Борис Илиев пише за основани махали около с. Подайва¹³⁵. Това може да се свърже с отбелязаното на картата на Феликс Каниц Hodža M., което се намира между дн. села Подайва и Къпиновци.

Лудогорци, община Исперих. Османски документи: 1550 г. – мюсюлмани/неженени – 23/19 – Туракчъ¹³⁶. Посочено е като неустановено, но името му съвпада с други названия от този период.

24 декември 1573 г., регистър на джелепкешаните в каза Хръсград – „Село Туракча: Турфанд, син на Турали – овце 50, Пир Назър Туракча – овце 50, Курд Али Туракча – овце 50.“¹³⁷

1573 г. – Туракча; 1676 г. – Турагджъ¹³⁸.

1676 г. – Дуракджи – 3 ханета¹³⁹.

1841 г. – Durac¹⁴⁰.

¹²⁸ Немски и австрийски пътеписи за Балканите XVII – средата на XVIII в. София, 1986, с. 160, 164, бел. 24.

¹²⁹ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

¹³⁰ Подробная карта Русско-турецкой войны...

¹³¹ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 159.

¹³² **Райчевски, Ст.** Топонимични свидетелства за археологически обекти, 217–219.

¹³³ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

¹³⁴ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 159.

¹³⁵ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 159.

¹³⁶ **Ковачев, Р.** Селища и население в новата каза Разград, с. 98, 109.

¹³⁷ **Стойков, Р.** Селища и демографски облик, с. 101.

¹³⁸ **Стойков, Р.** Наименования на български селища, с. 404.

¹³⁹ **Стойков, Р.** Селища в Силистренския санджак, с. 174.

¹⁴⁰ **Андреев, Ст.** Речник на селищни имена, с. 202. Борис Илиев пише и за споменаване в оплакване през 1858 г. – вж. **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 160.

Карти: Карта на Феликс Каниц – Duraşköi¹⁴¹; Карта на Руско-турската война (1877 г.) – Дурачкiой¹⁴².

Други: До 1981 г. е носило името Дурач, преименувано е тогава на Лудогорци¹⁴³. Предполага се, че старото название е свързано с името на първите заселници¹⁴⁴. Съобщава се за стари имена на селото като Дурач и преди това Ени махале (Нова махала), защото се образувало покрай Ески махале (Стара махала, дн. Старо селище)¹⁴⁵. Предположение, че е основано около 1800 г.¹⁴⁶ В двора на джамията има надгробен камък на хатипин, на който пише, че е погребан през 1835 г.¹⁴⁷ Има Хатипската и Байран махали, където живее турското население и Татарска махала, където по време на Кримската война се заселват татари. Тогава идват и седемнадесет черкезки семейства, които се оттеглят с настъплението на руските войски. Местността, в която са живяли се нарича Черкезлика¹⁴⁸. Българи се заселват в края на XIX и нач. на XX в.¹⁴⁹ Има роми, говорещи турски език, за които се твърди, че са кореняци¹⁵⁰. Говори се за заселването през 1819 г. на Кара Али от рода на Юсовете. Има сведения за живяли там алиани (казълбаши)¹⁵¹. Съобщава се за джамия, построена преди около 130 г., която се намира в центъра на селото. Също и за месчит, строен 1869 г. в Татарската махала¹⁵². На друго място се посочва 1868 г., като време, когато е била построена местната джамия¹⁵³. Между селата Лудогорци и Йонково има гроб на Юнуз Абдал, сочен за основател на второто село и гробове с еничарски надгробни камъни, като мястото се смята за свещено¹⁵⁴. На територията на ловен резерват „Воден” има дървено тюрбе на Хюсеин, побратим на Демир баба¹⁵⁵. Тюрбето на Хюсеин баба било в изселеното с. Воден (днес на територията на ловен резерват „Воден–Ири хисар”) ¹⁵⁶. Названието Ири хисар го обясняват като едро укрепление¹⁵⁷.

¹⁴¹ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

¹⁴² Подробная карта Русско-турецкой войны...

¹⁴³ Национален статистически институт. Т. 1, с. 226.

¹⁴⁴ Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 160.

¹⁴⁵ Василева, Т. Експедиция „Лудогорие – 2005”, с. 279.

¹⁴⁶ Василева, Т. Експедиция „Лудогорие – 2005”, с. 280.

¹⁴⁷ Василева, Т. Експедиция „Лудогорие – 2005”, с. 280.

¹⁴⁸ Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 160; Василева, Т. Експедиция „Лудогорие – 2005”, 280–281.

¹⁴⁹ Василева, Т. Експедиция „Лудогорие – 2005”, с. 281.

¹⁵⁰ Василева, Т. Експедиция „Лудогорие – 2005”, с. 281.

¹⁵¹ Василева, Т. Експедиция „Лудогорие – 2005”, с. 282.

¹⁵² Василева, Т. Експедиция „Лудогорие – 2005”, с. 279.

¹⁵³ Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 160.

¹⁵⁴ Василева, Т. Експедиция „Лудогорие – 2005”, с. 283, 285–286.

¹⁵⁵ Василева, Т. Експедиция „Лудогорие – 2005”, с. 283.

¹⁵⁶ Василева, Т. Експедиция „Лудогорие – 2005”, с. 285.

¹⁵⁷ Василева, Т. Експедиция „Лудогорие – 2005”, с. 280.

Имена на местности, които според Стоян Райчевски подсказват наличието на археологически обекти – Акифова могила, Алийшова могила, Бързокова могила, Карапелик, Канара пунар, Кешкенлик, Пехливан пунар¹⁵⁸.

Лъвино, община Исперих. Османски документи: 1550 г. – мюсюлмани/неженени – 14/18 (3 домакинства на нови мюсюлмани и освободен роб) – Налъ кьой/Арслан кьой¹⁵⁹. 1573 г. – Арсланча; 1676 г. – Арслан¹⁶⁰.

24 декември 1573 г., регистър на джелепкешаните в каза Хръсград – „Село Арсланча: Синан Демур – овце 30.“¹⁶¹

1676 г. – Арслан – 1 хане¹⁶².

1573 г. – Naydar; 1675 г.; 1676 г. – Arslanbey; 1856 г. – Arslan¹⁶³.

Пътеписи: В кр. на XIX в. Феликс Каниц съобщава за село Арсланкьой, което през 1874 г. е с 60 турски и 16 черкезки къщи¹⁶⁴.

Карти: Карта на Феликс Каниц – Arslanköi¹⁶⁵; Карта на Руско-турската война (1877 г.) – Арсланкьой¹⁶⁶.

Други: Старото име на селото е Арслан¹⁶⁷ или Арсланкьой¹⁶⁸, свързва се с името на първия заселник през XVI в., дошъл с оджака си от Бухара¹⁶⁹. След Кримската война са заселени татари и черкези¹⁷⁰. В селото се отбелязват алиани¹⁷¹.

Малък Поровец, община Исперих. Археология: Колективна монетна находка от IX–X в. ¹⁷²

Османски документи: 1550 г. – мюсюлмани/неженени – 20/13 (рая на Мека и Медина – 3, 1 слуга, 3 нови мюсюлмани) – Кокарджа пънаръ¹⁷³.

¹⁵⁸ Райчевски, Ст. Топонимични свидетелства за археологически обекти, с. 217, 220.

¹⁵⁹ Ковачев, Р. Селища и население в новата каза Разград, с. 97, 109, 119, бел. 167.

¹⁶⁰ Стойков, Р. Наименования на български селища, с. 428.

¹⁶¹ Стойков, Р. Селища и демографски облик, с. 102.

¹⁶² Стойков, Р. Селища в Силистренския санджак, с. 174.

¹⁶³ Андреев, Ст. Речник на селищни имена, с. 17.

¹⁶⁴ Каниц, Ф. Дунавска България и Балканът, III, с. 333.

¹⁶⁵ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

¹⁶⁶ Подробная карта Русско-турецкой войны...

¹⁶⁷ Стойков, Р. Наименования на български селища, с. 428.

¹⁶⁸ Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 161.

¹⁶⁹ Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 161.

¹⁷⁰ Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 161.

¹⁷¹ Граматикова, Н. Житието на Демир Баба и създаването на ръкописи от мюсюлманите от хетеродоксните течения на исляма в Североизточна България (извор за културната и религиозната им история. // *Мюсюлманската култура по българските земи. Т. 2.* София, 1998, с. 405; Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 161.

¹⁷² Малък Поровец (Георги Дзанев). // *Плиска – Преслав. Т. 7.* Шумен, 1995, с. 230; Дзанев, Г. Монетното обръщение в Разградския регион през античността и средновековието (IV век пр. Хр. – XIV век). // *Изследвания в памет на акад. Анание Явашов.* София, 2007, с. 77.

¹⁷³ Ковачев, Р. Селища и население в новата каза Разград, с. 97, 108, 119, бел. 151.

1573 г.; 1676 г. – Кокарджа¹⁷⁴.

24 декември 1573 г., регистър на джелепкешаните в каза Хръсград – „Село Кокарджа: Гьочери Алимбеги – овце 30, Джафер Хаджи – овце 25.”¹⁷⁵ Възможно е името да се отнася и за двете села – Малък и Голям Поровец, или за едно от тях.

1697–1699 г. – Кокарса-і sagir; 1836–1837 г. – Кокарса-і sagir¹⁷⁶.

Кр. на XVII в., джизие регистър – 13 пълнолетни българи в Малък и Голям Поровец¹⁷⁷.

Карти: Карта на Феликс Каниц – К. Kokardža¹⁷⁸; Карта на Руско-турската война (1877 г.) – Кокарджа¹⁷⁹.

Други: Старото име е Малка Кокарджа¹⁸⁰ или Кючук Кокарджа¹⁸¹. След 1856 г. са заселени черкези и татари¹⁸².

Отбелязва се, че през 1889 г. в това село е имало 21 български къщи¹⁸³. В кр. на XIX в. в село Малка Кокарджа се отбелязват 23 български къщи и 111 – турски. Любомир Милетич посочва, че доколкото успял да разбере, българското население в дн. Исперихско е било ново и се състояло от пришълци¹⁸⁴.

Имена на местности, които според Стоян Райчевски подсказват наличието на археологически обекти – Параджик касаба (имало предание, че там някога е съществувал град), Дурмуш кьой, Ески къшла¹⁸⁵.

Печеница, община Исперих. 1550 г. – мюсюлмани/неженени – 6/8 – Сейд Осман¹⁸⁶.

Карти: Карта на Феликс Каниц – Osman M.¹⁸⁷.

Други: Старото име на селото е Осман махле. Основаването му също се свързва с предание за четирима братя¹⁸⁸. То се среща в документи от XVI в., така че това е възможно. Джамията е построена през 1860 г. Споменават се негри, работещи за турците¹⁸⁹.

¹⁷⁴ **Стойков, Р.** Наименования на български селища, с. 430.

¹⁷⁵ **Стойков, Р.** Селища и демографски облик, с. 102.

¹⁷⁶ **Андреев, Ст.** Речник на селищни имена, с. 263. Борис Илиев посочва споменаване на селото в още два документа – оплаквания от 1754 г. и от 1858 г. – вж. **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 162.

¹⁷⁷ **Венедикова, К.** Извори за Демир баба, с. 266.

¹⁷⁸ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

¹⁷⁹ Подробная карта Русско-турецкой войны...

¹⁸⁰ **Стойков, Р.** Наименования на български селища, с. 430.

¹⁸¹ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 162.

¹⁸² **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 162.

¹⁸³ Разградско археологическо дружество. Текето Демиръ Боба, с. 25.

¹⁸⁴ **Милетич, Л.** Старото българско население, с. 145.

¹⁸⁵ **Райчевски, Ст.** Топонимични свидетелства за археологически обекти, 219–220.

¹⁸⁶ **Ковачев, Р.** Селища и население в новата каза Разград, с. 98, 109.

¹⁸⁷ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

¹⁸⁸ Вж. по-горе за селата Делчево и Къпиновци.

¹⁸⁹ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 164.

Подайва, община Разград. Османски документи: 1526 г. – мюсюлмани/неженени, 5/2; 1550 г. – мюсюлмани/неженени – 12/3 – Гюджекли/Подайва¹⁹⁰.

24 декември 1573 г., регистър на джелепкешаните в каза Шумен – „Село Подавия с махале-и Халифе: Салък Абдуллах – овце 25, Еюб Алван – овце 25, Турали Осман – овце 30.”¹⁹¹

1573 г. – Будабие с Махале-и Халифе; 1605 г.; 1676 г. – Пудавие¹⁹².

1676 г. – Пудавие – 8 ханета¹⁹³.

1563 г. – Podayva; 1573 г.; 1693 г. – Bodayva; 1848 г. – Podayva¹⁹⁴.

1871 г. – Подайва (емляк дефтери)¹⁹⁵.

Пътеписи: В кр. на XIX в. Феликс Каниц пише за Подавия¹⁹⁶.

Карти: Карта на Феликс Каниц – Podaiva¹⁹⁷; Карта на Руско-турската война (1877 г.) – Подайва (изписването не се вижда ясно)¹⁹⁸.

Други: Легенда за цар Джиневиз, който затрупал изворите в Лудогорието и Добруджа, понеже в тях се удавила дъщеря му¹⁹⁹. Помни се, че в селото имало потурчени българи²⁰⁰. Махали – Джамийска, Хатипова, Ходжова (истинската Подайва), които населението наричало в множествено число Подайвите. Към тях спадала и Балджи махле (Медарица), сега слято с Подайва²⁰¹. Част от махалите са отбелязани като отделни селища през XIX в. на картата, изготвена от Феликс Каниц – Hatib M., Hodža M., Baldži M.²⁰² Разположени са близо до село Подайва. Твърдението, че Ходжовата махала е истинската Подайва е под въпрос, тъй като и двете са отбелязани отделно на картата. Възможно е обаче не името, а мястото да се свързва с т.нар. истинска Подайва.

Името на селото има интерпретации, но запазва сходното си звучене през вековете – Подайва, Пудавие, Будабие²⁰³.

¹⁹⁰ Ковачев, Р. Селища и население в новата каза Разград, с. 95, 107.

¹⁹¹ Стойков, Р. Селища и демографски облик, с. 104.

¹⁹² Стойков, Р. Наименования на български селища, с. 445.

¹⁹³ Стойков, Р. Селища в Силистренския санджак, с. 171.

¹⁹⁴ Андреев, Ст. Речник на селищни имена, с. 100.

¹⁹⁵ Приложение – „Каталог на архивни материали“, изготвил Славка Драганова, 1970 г. // Манолова, Н., Атанасов, Хр., Машева, Ив., Събев, Ор., Найденов, Ив., Тодорова, Т., Митев, Пл., Тафрова, М. Българският XIX век: нови архиви и прочити. Съставители: Орлин Събев, Християн Атанасов. София, 2019.

¹⁹⁶ Каниц, Ф. Дунавска България и Балканът, III, с. 336.

¹⁹⁷ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

¹⁹⁸ Подробная карта Русско-турецкой войны...

¹⁹⁹ Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 164.

²⁰⁰ Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 164.

²⁰¹ Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 164.

²⁰² Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

²⁰³ За предположенията, свързани с произхода на името вж. Иванова, Ел. Три селищни имена от Исперихско: Завет, Подайва и Хърсово. // Състояние и проблеми на българската ономастика. Том 9. Материали от Национална конференция по ономастика „Състояние и проблеми на българската

В началото на ХХ в. е имало надгробни камъни с чалми, които се смятат от местното население за еничарски. Върху тях се забелязват релефно издялани оръжия²⁰⁴.

Райнино, община Исперих. Османски документи: 1550 г. – мюсюлмани/неженени – 30/15, сред тях 5 домакинства на еледжии, 4 на гьореджии и 3 нови мюсюлмани – Кьосе Ахмед²⁰⁵. Възможно е неточно идентифициране, тъй като има село Кьосе Ахмед – 1 хане (1676 г.), идентифицирано като дн. село Кръшно, бв. Кьосе кьой, Търговищко²⁰⁶. Също през 1607 и 1610 г.²⁰⁷ Освен това в същия регистър от 1676 г. има споменато Кьосе Абди с това име.

1573 г.; 1676 г.; 1689 г. – Кьосе Абди²⁰⁸.

24 декември 1573 г., регистър на джелепкешаните в каза Хръсград – „Село Кьосе Абди: Султан Кули Ашък – овце 50, Бахшаиш Газидже – овце 20, Карагьоз Абдуллах – овце 20, Юсуф Ширемед – овце 50.”²⁰⁹

1676 г. – Кьоси Абди – 2,5 ханета²¹⁰.

1697–1699 г.; 1839 г. – Köseabdi²¹¹.

Кр. на XVII в., джизие регистър – 4 пълнолетни българи със семействата им²¹².

Карти: Карта на Феликс Каниц – Kesearti²¹³; Карта на Руско-турската война (1877 г.) – Кюсаплы (?)²¹⁴.

Други: Старото име на селото е Кьосе Абди²¹⁵. Предполага се, че названието идва от името на юрушки заселник от XVI в. през 1828–1829 г.²¹⁶ По време на Руско-турска война били разрушени и изчезнали селата в землището на същото село Раймлар и Йомерлер²¹⁷. Макар да е спорно идентифицирането на Румен Ковачев със село в регистъра от 1550 г., възможно е все пак да е имало такова в документа. Има сведения

ономастика в началото на XXI век” и Кръгла маса „Електронен архив картотека на българската топонимия” (Велико Търново, 16 – 17 юни 2006 г.). Велико Търново, 2009, 249–252.

²⁰⁴ VIII отчетъ на Разградското археологическо дружество за 1931 г. Разград, 1932, с. 4.

²⁰⁵ **Ковачев, Р.** Селища и население в новата каза Разград, с. 97, 108, 119, бел. 159. Записано е с. Райно, община Исперих, но вероятно е печатна грешка.

²⁰⁶ **Стойков, Р.** Селища в Силистренския санджак, с. 173.

²⁰⁷ **Стойков, Р.** Наименования на български селища, с. 424.

²⁰⁸ **Стойков, Р.** Наименования на български селища, с. 452.

²⁰⁹ **Стойков, Р.** Селища и демографски облик, с. 102.

²¹⁰ **Стойков, Р.** Селища в Силистренския санджак, с. 174.

²¹¹ **Андреев, Ст.** Речник на селищни имена, с. 286.

²¹² **Венедикова, К.** Извори за Демир баба, с. 266.

²¹³ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

²¹⁴ Подробная карта Русско-турецкой войны...

²¹⁵ **Стойков, Р.** Наименования на български селища, с. 452.

²¹⁶ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, 165–166.

²¹⁷ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, 165–166.

за село Йомер, посочено като неустановено, но сходно с гореспоменатото Йомерлер – мюсюлмани/неженени – 10/5²¹⁸.

В селото живяли казълбаши-алиани²¹⁹. След Кримската война били заселени цигани²²⁰. Имена на местности, които според Стоян Райчевски подсказват наличието на археологически обекти – Ири хисар (твърдение, че „някога имало селище”), старо гробище – Дера мезарлъ²²¹.

Свещари, община Исперих. Археология: Селище, м. Мандрата, керамика от IX–X в. Селище, м. Свещарски могили, керамика от IX–X в.

Селище, м. Петрова нива, следи от вкопано жилище, керамика и предмети от Първото българско царство, разкрити зидове и вероятно следи от жилища, датира се от вт. пол. на IX–X в.

Селище, м. Юртлукака, от Първо българско царство²²².

²¹⁸ **Ковачев, Р.** Селища и население в новата каза Разград, с. 96, 107.

²¹⁹ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, 165–166.

²²⁰ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, 165–166.

²²¹ **Райчевски, Ст.** Топонимични свидетелства за археологически обекти, с. 216.

²²² **Чичикова, М., Т. Стоянов.** Сондажни проучвания на крепостта в м. Петрова могила при с. Свещари, Разградски окръг. // *Археологически открития и разкопки през 1983 г.* Смолян, 1984, 55–56; **Стефанов, Й.** Стомогилие. // *Terra Antiqua Balcanica*, IV, 1990, 59–65 (Пише за селища от периода на Първото българско царство без да ги посочва конкретно); Свещари (**Георги Дзанев**). // *Плиска – Преслав. Т. 7.* Шумен, 1995, с. 273; **Пенчева, Е., М. Николаева.** Проучвания в м. Петрова нива, ИАР „Сборяново”. // *Археологически открития и разкопки през 2005 г.* София, 2006, 357–359; **Пенчева, Е., М. Николаева.** Археологически проучвания на средновековното селище в м. Петрова нива, Историко-археологически резерват Сборяново. // *Археологически открития и разкопки през 2006 г.* София, 2007, 551–552; **Михайлова, Ж.** Теренни археологически обхождания в землищата на селата Малък Поровец, Свещари, Вазово, Ив. Шишманово на територията на община Исперих 2006 г. // *Археологически открития и разкопки през 2006 г.* София, 2007, 614–617; **Пенчева, Е., М. Николаева.** Археологически проучвания на средновековното селище в м. Петрова нива, ИАР „Сборяново”. // *Археологически открития и разкопки през 2007 г.* София, 2008, 643–645; **Пенчева, Е., М. Николаева.** Археологически проучвания на средновековното селище в м. „Петрова нива”, ИАР „Сборяново”. // *Археологически открития и разкопки през 2008.* София, 2009, 691–693; **Пенчева, Е., М. Николаева.** Ранносредновековно жилище от местността „Петрова нива” в ИАР „Сборяново”. // *Сборяново. Есенни четения. Т. 6. Предизвикателството на теренната работа. Научна конференция 30–31.10.2008.* Варна, 2009, 59–75; **Пенчева, Е., М. Николаева.** Археологически проучвания на средновековното селище в м. Петрова нива, Историко-археологически резерват Сборяново. // *Археологически открития и разкопки през 2009.* София, 2010, 569–570; **Пенчева, Е., М. Николаева.** Археологически проучвания на средновековното селище в местността Петрова нива. Археологически резерват Сборяново. // *Археологически открития и разкопки през 2012.* София, 2013, 490–492; **Пенчева, Е., М. Николаева.** Глинено съоръжение от ранносредновековното селище в местността Петрова нива – ИАР „Сборяново”. // *Сборяново 2011 / 2012. Есенни четения. Т. 8 / 9. От находката до витрината.* Велико Търново, 2013, 206–215; **Пенчева, Е., М. Николаева.** Археологически проучвания на средновековното селище в м. Петрова нива – Археологически резерват Сборяново. // *Археологически открития и разкопки през 2013.* София, 2014, 577–579; **Пенчева, Е., М. Николаева.** Археологически проучвания на средновековното селище в м. Петрова нива, Археологически резерват Сборяново. // *Археологически открития и разкопки през 2016.* София, 2017, 606–608.

Селище, параклис и други сгради, м. Бювен касабъ, VIII – нач. на X в.²²³ по първоначални данни, после датирано в кр. на IX–XI в.²²⁴

Култово съоръжение от ранното средновековие (VIII – нач. на IX в.) в Сборяново, Могила № 19²²⁵.

Според написаното от Пепина Иванова: „Селищният живот по тези земи продължава и през епохата на Българското средновековие VII–XIV век. Средновековно селище и крепости са съществували в м. Бювен касаба и Мандра кале. Тук е запазена т. нар. Свещарска селищна могила, която някои автори свързват с българския владетел Омуртаг (814–831). Оттук е преминавал „Друм на солта“, идващ от областта Трансилвания, през епохата на Първото българско царство.“²²⁶ Неясно е въз основа на какво посочва продължаване на поселищния живот до XIV в., тъй като на този етап не са известни подобни данни.

В двора на Демир Баба теке при археологически проучвания са открити следи от живот през Ранното средновековие²²⁷. Самото теке се датира към XVI в.²²⁸

В Демир баба теке има недатирани и датирани надписи от XVIII–XIX в.²²⁹ В гробницата има и стенописи, датирани от кр. на XIX в.²³⁰

Османски документи: 1550 г. – мюсюлмани/неженени – 36/30 (имам, 7 еледжии и гьореджии, 5 болни и стари, 6 освободени роби – нови мюсюлмани. Записани в

²²³ **Гергова, Д.** Проучвания на ранносредновековен ансамбъл в м. Бювен касабъ (Града на доверието) – ИАР Сборяново. // *Археологически открития и разкопки през 2004 г.* София, 2005, с. 134. Още за находките в района на Сборяново от Ранното средновековие вж. **Гергова, Д.** Сборяново – от праисторията до Късното средновековие. // *Демир баба – Железният баща.* София, 2005, 55–56.

²²⁴ **Гергова, Д., Р. Василев, Й. Анастасов, Я. Иванов.** Археологически разкопки на ансамбъл от каменни сгради в м. Бювен касабъ на територията на ИАР Сборяново, в землищата на Малък Поровец и Свещари, община Исперих, Разградска област. // *Археологически открития и разкопки през 2006 г.* София, 2007, 108–111; **Гергова, Д., Й. Анастасов.** Ранното българско средновековие в Сборяново. Средновековното имение в местността „Града на доверието“. // *Приноси към българската археология.* Т. 5. София, 2009, 196–201.

²²⁵ **Гергова, Д., А. Балканска, Д. Вълчева, Ж. Михайлова, Б. Матева.** Археологическите проучвания в Сборяново. // *Археологически открития и разкопки през 1989 г.* Кюстендил, 1990, с. 48; **Вълчева, Д.** Езическо култово съоръжение от ранното средновековие в Сборяново. Могила № 19. // *Хелис. Ч. 4.* София, 2005, 208–212.

²²⁶ **Иванова, П.** Антични и средновековни паметници от местността Сборяново до гр. Исперих. // *Историкши,* т. 13, 2020, с. 123.

²²⁷ **Венедикова, К.** Извори за Демир баба, с. 266; **Гергова, Д.** Нови данни за сакралната архитектура в двора на Демир баба теке. // *Изследвания в памет на акад. Анани Явашов.* София, 2007, 51–52.

²²⁸ **Гергова, Д.** Свещени сгради в двора на текето на Демир баба. // *Демир баба – Железният баща.* София, 2005, с. 66.

²²⁹ **Венедикова, К.** За надписите, свързани с обителта на Демир баба. // *Демир баба – Железният баща.* София, 2005, 84–95.

²³⁰ **Койнова, С.** Резултати от проучване на декорацията в гробницата на Демир баба. // *Български фолклор,* 1996, № 3–4, 93–97; **Миков, Л.** Интериорна украса на бекташките гробници в България (Стенописи, картини, щампи). // *Мюсюлманската култура по българските земи. Изследвания.* София, 1998, 523–535.

бележката като извън регистъра, вероятно всички, тъй като не са посочени конкретно.)
– Ески Мумджилер²³¹.

1573 г.; 1676 г. – Мумджълар²³².

24 декември 1573 г., регистър на джелепкешаните в каза Хръсград – „Село Мумджилар: касаб Сегбан – овце 30, Айтогди Кара Вели – овце 20, Омур Мустафа – овце 30, Алдъм Алимбеги – овце 20.“²³³

1676 г. – Мумджълар – 1,5 ханета²³⁴.

1676 г.; 1842 г.; 1873–1874 г. – Mumcular²³⁵.

1872 г. – Мумджилер (нуфус дефтери)²³⁶.

Кр. на XVII в., джизие регистър – 4 пълнолетни българи, записани в алианското теке Демир баба²³⁷.

Джамия на текето на Демир баба – регистрирана през 1698 г., споменава се в документи от 1781 г. и 1868–1869 г.²³⁸

Пътеписи: Феликс Каниц пише за текето на чудотвореца Демир боба и споменава за период от 30 г. по време на управлението на султан Абдул Мехмед, когато било необитаемо²³⁹. Посочва се, че султан Абдул Азис възстановил фермана с привилегиите на текето²⁴⁰.

Кarti: Карта на Феликс Каниц – в околността е отбелязано на картата само Karademirli Теке²⁴¹; Карта на Руско-турската война (1877 г.) – Мумдшуларъ (Написаното не се вижда добре)²⁴².

Други: Старото име на селото е Мумджилар²⁴³. В житие на Демир баба се споменава, че през XVI в. святата личност е била прогонена от „кмета“ на село със същото име, тоест трябва да е от преди построяването на гробницата Демир баба теке²⁴⁴. Разказва се

²³¹ Ковачев, Р. Селища и население в новата каза Разград, с. 96, 107, 118, бел. 117.

²³² Стойков, Р. Наименования на български селища, с. 457.

²³³ Стойков, Р. Селища и демографски облик, с. 101.

²³⁴ Стойков, Р. Селища в Силистренския санджак, с. 174.

²³⁵ Андреев, Ст. Речник на селищни имена, с. 314. Борис Илиев сочи споменаване на селото в султански ферман от 1754 г. във връзка с оплакване. – вж. Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 167.

²³⁶ Приложение – „Каталог на архивни материали“, изготвил Славка Драганова, 1970 г. // Манолова, Н., Атанасов, Хр., Машева, Ив., Събев, Ор., Найденов, Ив., Тодорова, Т., Митев, Пл., Тафрова, М. Българският XIX век: нови архиви и прочити. Съставители: Орлин Събев, Християн Атанасов. София, 2019.

²³⁷ Венедикова, К. Извори за Демир баба, с. 266.

²³⁸ Венедикова, К. Извори за Демир баба, с. 266.

²³⁹ Каниц, Ф. Дунавска България и Балканът, III, 330–333.

²⁴⁰ Каниц, Ф. Дунавска България и Балканът, III, с. 331.

²⁴¹ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

²⁴² Подробная карта Русско-турецкой войны...

²⁴³ Стойков, Р. Наименования на български селища, с. 412.

²⁴⁴ Илиев, Б. Родно Лудогорие, с. 167.

история на еничар, който през 1826 г. се оженил там²⁴⁵. Джамията била построена към 1856 г.²⁴⁶ На настоящето си място селото се заселило след чумавото време²⁴⁷. В него живеят алиани²⁴⁸. Отбелязва се, че през 1889 г. в село Мумджиларь е нямало българи²⁴⁹. Каменното тюрбе на Демир баба било между селата Малък Поровец и Свещари²⁵⁰. То се намирало в изселеното село Сборяново (дн. на територията на историко-археологически резерват Сборяново)²⁵¹. След реформите на Махмуд II текето е било разтурено през 1826 г., а дервишите изгонени. През 1829 г. е било изгорено²⁵². По време на управлението на султан Абдул Азис, през 1861 г., правата на текето като свещено място били възстановени и имуществото му е било върнато²⁵³. През 1906 г. поселението при Демир баба теке е наречено село Димитрово, през 1951 г. е преименувано на Сборяново, а през 1965 г. е заличено от списъка с населени места в България²⁵⁴.

В началото на XX в. българското население е вярвало, че при Демир Баба теке се е намирала гробницата на българския средновековен владетел Омуртаг (814–831)²⁵⁵. Съобщава се за наличие на кости, надписи и умишлено разрушаване на погребение в подземна обширна кухня²⁵⁶. Предположението присъства и в други публикации²⁵⁷. Но по-рано, при своите наблюдения Любомир Милетич не споделя подобни сведения за българско население, което посочва гробница на българския владетел Омуртаг. Той пише само, че на мястото на Демир Баба теке е имало църква, посветена на св. Димитър²⁵⁸. Според други свидетелства Демир Баба е наричан от местното население

²⁴⁵ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 167.

²⁴⁶ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 167.

²⁴⁷ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 167.

²⁴⁸ **Граматинова, Н.** Житието на Демир Баба, с. 405.

²⁴⁹ Разградско археологическо дружество. Текето Демиръ Боба, с. 25.

²⁵⁰ **Василева, Т.** Експедиция „Лудогорие – 2005“, с. 283. Подробно за известните предания и разкази, свързани с текето Демир баба вж. **Илиев, Б.** Текето Демир баба – преди и след Освобождението. // *Демир баба – Железният баща*. София, 2005, 71–83. За записаните легенди и предания, където се споменава и българския цар Иван Шишман, вж. **Илиев, Б.** Железният баща Демир баба. София, 1991; **Илиев, Б.** Български легенди: Български исторически предания и легенди. София, 2001.

²⁵¹ **Василева, Т.** Експедиция „Лудогорие – 2005“, с. 285.

²⁵² **Илиев, Б.** Текето Демир баба, старо тракийско светилище в Лудогорието. // *Векове*, XI, 1982, N 6, с. 71; **Илиев, Б.** Текето Демир баба – Сборяново, преди и след Освобождението. // *Хелис. Ч. 5. Международна конференция „Гетите – култура и традиции. 20 години проучвания на Свещарската гробница и резервата „Сборяново“*. София, 2006, 554–572.

²⁵³ **Илиев, Б.** Текето Демир баба – Сборяново, преди и след Освобождението, 554–572.

²⁵⁴ **Илиев, Б.** Текето Демир баба – Сборяново, преди и след Освобождението, 554–572; Национален статистически институт. Т. 1, с. 226.

²⁵⁵ Разградското археологическо дружество. Демиръ-Боба теке – българска старина. // *V-й отчет на Разградското археологическо дружество за 1927 г.* Разград, 1928, 6–8; **Явашов, А.** Текето Демиръ Баба. Българска старина-светиня. Разград, 1934, 12–20.

²⁵⁶ Разградското археологическо дружество. Демиръ-Боба теке – българска старина, 6–8.

²⁵⁷ Разградско археологическо дружество. Теке „Демиръ-баба“ – българска старина. // *IV отчет на Разградското археологическо дружество за 1926 година*. Разград, 1927, 3–4; Разградско археологическо дружество. Текето Демиръ Боба, 18–27.

²⁵⁸ **Милетич, Л.** Старото българско население, с. 137.

Свети Димитър, поради сходството в имената²⁵⁹. Има предположения и че гробницата на българския владетел Омуртаг е при Мумджиларската могила²⁶⁰, което последвалите проучвания отхвърлят²⁶¹, както и други хипотези²⁶².

В кр. на XIX в. голям каменен кръст е забелязан от братята Шкорпил на склона над текето²⁶³. Според вярванията на християнското население в района на мястото на сегашното алианско теке е имало манастир с името „Св. Георги“²⁶⁴. Борис Илиев предполага съществуването на средновековна обител с това име²⁶⁵. При текето се е правил събор на Илинден, 2 август²⁶⁶.

Имена на местности, които според Стоян Райчевски подсказват наличието на археологически обекти – Кале сърт, Кая юст юклер, Параджик, Кючук кьой, Ъшък кьой и Римския манастир при Демир баба теке, също са изброени и други, като Беш пармак, Аяк бастъ и т.н., свързани с легендите за светеца (в близост има пещери, които се смятат за изкуствено създадени²⁶⁷), както и стари гробища – Кедилер мезарлъ, Кърклар мезарлъ; говорило се, че има крепост или личат основи в местностите Буруна, Киремедчиевата караджейка, Мандра Кулак, Малджийски кладенец при село Свещари; Голямата могила, Гинина могила, Беджене аркасъ, Мандренски дол (говорило се, че там имало разрушен от турците манастир), Таш йалаъ, Тарана йолу, Градището, Бюен касабa (твърдяло се, че някога е имало град там, което намери потвърждение в археологическите разкопки и е регистрирано ранносредновековно селище; за да бъде съхранен спомена или е имало запазени останки при заселването на турско население или е имало непрекъснат живот в селото; и то не се говори за селище, а за град – тоест значимо селищно място, може би крепостни стени са го характеризирали по този начин), Япала²⁶⁸.

²⁵⁹ **Илиев, Б.** Текето Демир баба, старо тракийско светилище в Лудогорието, с. 71; **Германова, Е.** Съборът при Демир баба теке – проява на религиозен и културен синкретизъм. // *Годишник на музеите от Северна България*, 1995, XX, с. 302.

²⁶⁰ Разградско археологическо дружество. Теке „Демиръ-баба“ – българска старина. // *III-й отчет на Разградското археологическо дружество за 1925 година*. Разград, 1926, 8–9; Разградско археологическо дружество. Теке „Демиръ-баба“ – българска старина, 3–4.

²⁶¹ **Бешевлиев, В.** Прабългарски епиграфски паметници. София, 1981, с. 128.

²⁶² **Овчаров, Д.** За мястото на гроба на хан Омуртаг – догадки и хипотези. // *Хелис. Ч. 4*. София, 2005, 200–206.

²⁶³ **Гергова, Д.** Нови данни за сакралната архитектура в двора на Демир баба теке, с. 51.

²⁶⁴ **Германова, Е.** Съборът при Демир баба теке, с. 302; **Венедикова, К.** Извори за Демир баба, с. 266.

²⁶⁵ **Илиев, Б.** Текето Демир баба – Сборяново, преди и след Освобождението, 554–572.

²⁶⁶ **Илиев, Б.** Текето Демир баба, старо тракийско светилище в Лудогорието, с. 72; **Германова, Е.** Съборът при Демир баба теке, 297–312.

²⁶⁷ **Явашов, А.** Текето Демиръ Баба, 9–10.

²⁶⁸ **Райчевски, Ст.** Топонимични свидетелства за археологически обекти, 216–219.

Средоселци, община Исперих. Археология: Селище, м. Юртлука, керамика от IX–X в.²⁶⁹

Османски документи: 1676 г. – Махале-и орта – 1,5 ханета (?)²⁷⁰. Изследователят посочва това село, като неизвестно, но името е близко по звучене, а и в тази част на регистъра в каза Шумна (Шумен) има и други села от Разградско.

1866 г. – Орта (опис на животните)²⁷¹. Липсва пояснението за махала, но е посочено като село в Шуменско.

1871 г. – Ortamahalle²⁷².

Карти: Карта на Феликс Каниц – Orta M.²⁷³.

Други: Старото име на селото е Орта махле. Основаването му се свързва с четирима братя²⁷⁴, но за съществуването през XVI в. не са известни документи. Възможно е да е имало село с друго название на негово място. Съществува предание, че през 1828–1829 г. е било опожарено през войната²⁷⁵.

Старо селище, община Исперих. Османски документи: 1846 г. – Eskimahalle²⁷⁶.

Други: Предание, че в м. Кешкеклик е имало затрупан християнски манастир, чийто камбани се чували под земята на Великден; до нач. на XX в. е имало оброчен кръст в м. Трите мешета, до който правили курбани и оброк на Св. Дух²⁷⁷. След Кримската война заселени татари, заварили две турски къщи²⁷⁸.

Старото име на селото е Ески махале²⁷⁹. На север от населеното място има осветен камък на Свети Дух, където се е извършвал молебен. В м. Кьор орман има каменен кръст, при който на Гергьовден и на Света Троица българите от селото правили курбани²⁸⁰. В центъра на селото има джамия, в чийто двор има надгробни камъни, но няма сведения кога е построена²⁸¹. Споменават се жители татари²⁸².

²⁶⁹ Средноселци (Георги Дзанев). // *Плиска – Преслав. Т. 7.* Шумен, 1995, с. 280.

²⁷⁰ **Стойков, Р.** Селища в Силистренския санджак, с. 171.

²⁷¹ Приложение – „Каталог на архивни материали“, изготвил Славка Драганова, 1970 г. // **Манолова, Н., Атанасов, Хр., Машева, Ив., Събев, Ор., Найденов, Ив., Тодорова, Т., Митев, Пл., Тафрова, М.** Българският XIX век: нови архиви и прочити. Съставители: Орлин Събев, Християн Атанасов. София, 2019.

²⁷² **Андреев, Ст.** Речник на селищни имена, с. 45.

²⁷³ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

²⁷⁴ Вж. за селата Делчево, Къпиновци и Печеница.

²⁷⁵ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 170.

²⁷⁶ **Андреев, Ст.** Речник на селищни имена, с. 26. Предполага се, че е било упоменато в регистър за джизие от 1565 г. като имение (чифлик) на Абди челеби „до Кешкеклик“. – вж. **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 171.

²⁷⁷ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 171.

²⁷⁸ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 171.

²⁷⁹ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 171; **Василева, Т.** Експедиция „Лудогорие – 2005“, с. 284.

²⁸⁰ **Василева, Т.** Експедиция „Лудогорие – 2005“, с. 284.

²⁸¹ **Василева, Т.** Експедиция „Лудогорие – 2005“, с. 285.

²⁸² **Василева, Т.** Експедиция „Лудогорие – 2005“, с. 284.

Тодорово, община Исперих. Османски документи: 1530 г. – ‘Ömerse (?) („Karye-i ‘Ömerse nām-ı diğēr Paşa-Yiğit”)²⁸³. Спада към Шумну, като останалите села в района на гр. Исперих, но е под въпрос дали е същото селище.

1676 г. – Омурджа – 1 хане²⁸⁴.

1676; 1689 г. – Омурджа²⁸⁵. Посочено като село Старичене, старо име Омур, Омуркьой²⁸⁶.

1758 г. – Умурса²⁸⁷. Посочено като Старичене, дн. част от село Тодорово.

1848 г.; 1876 г. – Öyüklü²⁸⁸.

1872 г. – Омарча (нуфус дефтери)²⁸⁹. Посочено е като село в Разградско.

Карти: Карта на Феликс Каниц – Üjüklü и Omurköi M. Двете са изписани в близост, едно над друго около мястото на дн. село Тодорово²⁹⁰. Карта на Руско-турската война (1877 г.) – Гюкли, Умуркьой – двете отново са поставени в близост едно над друго²⁹¹.

Други: Старото име на селото е Юклий²⁹². Състои се от две отделни по-рано махали – Хаджи Камбер махле (Матовци²⁹³) и Хаджи Коста махле („от присъединените към тях махали Старичене и Омур (1965 г.) и Славчица²⁹⁴ (Апаз махле – 1965 г.”²⁹⁵). Първите заселници на първата махала били от вт. пол. на XIX в. Един от тях бил жив до 1934 г. Втората махала носила името си от първия заселник (още в 1871 г.)²⁹⁶. Имало стари български гробища, от които запазен паметник има в Исперихския музей²⁹⁷. От запазените османски документи се потвърждава късното основаване на село с име Юклий, вероятно XIX в.

Имена на местности, които според Стоян Райчевски подсказват наличието на археологически обекти – Матеш юю, Калай орман, Куру чешме, Яйлалък касаба, Коджа

²⁸³ 370 numaralı muhâsebe-i vilâyet-i Rûm-ili defteri, p. 107, 554, бел. 1059.

²⁸⁴ **Стойков, Р.** Селища в Силистренския санджак, с. 171. Вероятно махала Омур, дн. кв. на с. Тодорево, Разградски окръг.

²⁸⁵ **Стойков, Р.** Наименования на български селища, с. 464.

²⁸⁶ През 1959 г. към с. Тодорово са присъединени с. Старичене и м. Омур. – вж. Национален статистически институт. Т. 1, с. 226.

²⁸⁷ **Андреев, Ст.** Речник на селищни имена, с. 40.

²⁸⁸ **Андреев, Ст.** Речник на селищни имена, с. 53.

²⁸⁹ Приложение – „Каталог на архивни материали“, изготвил Славка Драганова, 1970 г. // **Манолова, Н., Атанасов, Хр., Машева, Ив., Събев, Ор., Найденов, Ив., Тодорова, Т., Митев, Пл., Тафрова, М.** Българският XIX век: нови архиви и прочити. Съставители: Орлин Събев, Християн Атанасов. София, 2019.

²⁹⁰ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

²⁹¹ Подробная карта Русско-турецкой войны...

²⁹² **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 172.

²⁹³ Село Матовци е присъединено през 1955 г. към дн. с. Китанчево, което е точно до с. Тодорово. – вж. Национален статистически институт. Т. 1, с. 226.

²⁹⁴ През 1956 г. населението от м. Славчица е включено в дн. с. Средоселци. – вж. Национален статистически институт. Т. 1, с. 226. То също е недалеч от дн. с. Тодорово. Самата местност Славчица е присъединена към същото с. Тодорово през 1965 г. – вж. Пак там.

²⁹⁵ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 172.

²⁹⁶ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, 172–173.

²⁹⁷ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, 172–173.

Омур кьой, Мурат оглу юртлук, Калай Орман юртлук, Бююк мезарлък, Караджа мезарлък²⁹⁸.

Яким Груево, община Исперих. Османски документи: 1676 г. – Салахаддин – 2 ханета²⁹⁹.

1697–1699 г. – Salahaddin; 1741 г. – Salahaddinler; 1848 г. – Salahaddin³⁰⁰.

Карти: Карта на Феликс Каниц – Saladinköi³⁰¹; Карта на Руско-турската война (1877 г.) – Саладынкöй³⁰².

Други: Старото име на селото е Салладън³⁰³. Името се свързва с това на първия му заселник от XVI в. Предполага се, че това е споменатият в документ Салахадин Кемал, син на основателя на Исперих Кемал Йомер³⁰⁴.

Отбелязва се, че през 1889 г. в село Саладънъ е нямало българи³⁰⁵.

Име на местност, която според Стоян Райчевски подсказва наличието на археологически обект – Ямач тарла³⁰⁶.

INFORMATION ABOUT THE SETTLEMENTS IN LUDOGORIE ON THE TERRITORY OF ISPERIH MUNICIPALITY (FROM VIII CENTURY TO 1878)

Sylvia Arizanova

This article presents information about the settlements in Ludogorie, which are included in today's Isperih municipality. The period is from the VIII century, when are dated the first archaeological finds from the Bulgarian Middle Ages in the region and reach 1878, when is the Liberation of Bulgaria from Ottoman rule. The systematization of the information gives an opportunity to see features and tendencies in the settlement life on the territory of today's Northeastern Bulgaria. Comparing information in different types of sources (archaeological, written, legendary) helps to confirm or refute certain proposals. Many questions also arise that require further research.

²⁹⁸ **Райчевски, Ст.** Топонимични свидетелства за археологически обекти, 217–220.

²⁹⁹ **Стойков, Р.** Наименования на български селища, с. 479; Стойков, Р. Селища в Силистренския санджак, с. 174.

³⁰⁰ **Андреев, Ст.** Речник на селищни имена, с. 193.

³⁰¹ Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan...

³⁰² Подробная карта Русско-турецкой войны...

³⁰³ **Стойков, Р.** Наименования на български селища, с. 479.

³⁰⁴ **Илиев, Б.** Родно Лудогорие, с. 173.

³⁰⁵ Разградско археологическо дружество. Текето Демиръ Боба, с. 25.

³⁰⁶ **Райчевски, Ст.** Топонимични свидетелства за археологически обекти, с. 217, 220.